

ОБМЕЖЕННЯ АВТОРСЬКОГО ПРАВА В СЛОВАЦЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ

Леонід Комзюк,
*старший науковий співробітник НДІ
інтелектуальної власності НАПрН України,
докторант кафедри цивільного права Київського
національного університету імені Тараса Шевченка,
доцент, кандидат юридичних наук*

Актуальність теми дослідження. З часу проголошення незалежності України й обрання нею курсу соціально-економічних реформ почався інтенсивний розвиток інституту права інтелектуальної власності та становлення відповідного національного законодавства. Хоча сьогодні правова база в цій сфері складається з кількох десятків законів і понад сотні підзаконних нормативно-правових актів, проте наявне правове регулювання й особливо практика застосування законодавства до цих пір залишаються недосконалими. Зокрема, українське законодавство про авторське право та суміжні права не повністю відповідає нормам міжнародних договорів, до яких приєдналася Україна, а також нормам права ЄС. Значні претензії обґрунтовано висувуються до України щодо широкомасштабних порушень авторського права та суміжних прав. Без вирішення цих проблем не може йтися про здійснення задекларованих на найвищому державному рівні намірів щодо членства України в ЄС, а також про асоціацію та створення з ним зони вільної торгівлі.

Виходячи з євроінтеграційної стратегії нашої країни, Загальнодержавною програмою адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу [1] вивчення й узагальнення відповідного досвіду держав Центральної та Східної Європи з метою створення ефективного за-

гальнодержавного механізму адаптації законодавства у сфері інтелектуальної власності до права ЄС віднесене до пріоритетних завдань загальнодержавного значення.

Особлива важливість вивчення словацького досвіду обмеження авторських прав зумовлена, зокрема, такими обставинами: по-перше, гостротою та суспільною значущістю проблеми досягнення балансу між правами інтелектуальної власності (особливо — авторськими) та правом на інформацію як у Словаччині, так і в Україні; по-друге, належністю Словаччини до тих країн, де охорона і захист авторських і суміжних прав забезпечується на рівні кращих європейських стандартів; по-третє, подібністю загальноісторичного досвіду, проблемами постсоціалістичної трансформації суспільних відносин у цій країні та в Україні; по-четверте, належністю української і словацької правових систем до однієї (континентальної) сім'ї правових систем; по-п'яте, зацікавленістю України використовувати досвід успішної апроксимації словацького права до права ЄС у процесі євроінтеграції, зокрема у сфері інтелектуальної власності; по-шосте, відсутністю вітчизняних наукових праць за темою цієї статті.

Тож невідкладна активізація вивчення зарубіжного, зокрема словацького, досвіду є одним з найважливіших напрямів вдосконалення правової

охорони інтелектуальної власності в Україні й одним з пріоритетних завдань вітчизняної юридичної науки, що актуалізує тему цього дослідження.

У словацькій юридичній науці деякі питання обмеження авторського права та суміжних прав розглядаються, зокрема, в працях П. Войчика [2], Я. Лазара [3], П. Мурина [4; 5], Я. Швідроня [6] та інших учених.

Метою статті є висвітлення актуальних аспектів словацького досвіду обмеження авторських прав, зокрема збалансування їх з правом на інформацію, та вироблення рекомендацій щодо його можливого використання в Україні.

Конституція Словацької Республіки [7] у ст. 26 (як і ст. 34 Конституції України [8]) та спеціальні закони гарантують кожній особі право на інформацію [9]. Водночас, конституціями і законами обох держав закріплюються особисті немайнові та майнові права авторів творів [10; 11]. З огляду на об'єктивну колізійність цих двох категорій суб'єктивних прав, виникає потреба в їх узгодженні з урахуванням балансу інтересів особи та суспільства, особливо в сучасних умовах формування інформаційного суспільства й економіки знань. А в деяких випадках може йтися про пріоритетність забезпечення права на інформацію та навіть про необхідність встановлення з цією метою певних обмежень авторських прав.

Важливим критерієм для диференціації обмежень майнових авторських прав (у доктрині та законодавстві) є наявність або відсутність в автора (чи іншого праволодільця) права на отримання винагороди за використання твору (яка може виплачуватися через уповноважені організації колективного управління майновими авторськими та суміжними правами чи особами, що використовують твір, або передбаченими законом іншими особами, наприклад, виробниками й імпортерами обладнання і матеріальних носіїв, із за-

стосуванням яких можна здійснити відтворення творів, у формі відрахувань (у відсотках) від вартості такого обладнання та матеріальних носіїв).

Словацький закон про авторське право та суміжні права від 04.12.2003 року [11] передбачає низку таких обмежень (§§ 24–38). З огляду на обмежений обсяг цієї статті, вважаємо за доцільне проаналізувати лише деякі його норми, що регулюють відповідні суспільні відносини значно досконаліше, ніж вітчизняне законодавство.

Як і в українському законодавстві (статті 21–25 Закону України «Про авторське право і суміжні права»), ці обмеження також поділяються на кілька видів. Залежно від мети Закон дозволяє використання творів (так звана «законна» ліцензія — дещо неточний (краще було б — «передбачена законом ліцензія»), але досить поширений в літературі термін) на різних умовах і в різному обсязі для особистих потреб та для задоволення суспільних інтересів у сфері інформації, освіти, науки з виплатою чи без виплати винагороди.

У § 38 цього Закону чітко закріплено так званий «триступеневий тест», передбачений кількома міжнародними договорами та директивами ЄС. Відповідно до нього:

- 1) обмеження майнових прав дозволяється лише у визначених випадках, вичерпний перелік яких визначений Законом (у §§ 24–27);
- 2) дозволене використання твору іншими особами не може суперечити звичайному (нормальному) використанню твору;
- 3) дозволене використання твору не може необґрунтовано посягати на охоронювані законом інтереси автора. Додамо до цього також, що умовами дозволеного використання твору є його попереднє правомірне оприлюднення та дотримання особистих немайнових прав автора, що за своєю юридичною природою є необмежуваними.

Авторський закон Словаччини передбачає ефективні запобіжники щодо зловживання правом на дозволене законом використання творів. Так, звільнення фізичної особи від виплати винагороди за виготовлення примірників оприлюдненого твору для особистих потреб чітко пов'язане з відсутністю прямої чи непрямой комерційної мети (§ 24). Але й у цьому випадку авторові виплачується винагорода виробниками та імпортерами репрографічного обладнання й іншими спеціальними суб'єктами.

Дозвіл на використання твору в межах громадянських і релігійних обрядів, шкільних вистав, з метою освіти, бібліотеками й архівами, особами з вадами здоров'я чітко обумовлюється безплатністю таких обрядів, вистав і неотриманням прямої чи непрямой майнової вигоди (§§ 28–31).

Дуже актуальним і корисним було б запровадження до українського законодавства положення словацького Закону про виплату авторові твору (через організації колективного управління майновими правами) надавачами платних послуг з розмноження (копіювання) примірників творів (кожен читач на власному досвіді може засвідчити масовий характер таких послуг) винагороди у розмірі 3 % від доходу (п. 6 а § 24).

Детальніше, ніж в українському законі, і досить досконало врегульовані в Авторському законі Словаччини особливості обмеження майнових авторських прав у зв'язку з використанням твору з інформаційною метою (§ 33), цитуванням творів (§ 25), пропагандою виставок художніх творів (§ 26), тимчасовим виготовленням примірника твору (§ 32), публічним виставленням твору (§ 37), використанням складених творів (§ 34), копіюванням та декомпіляцією комп'ютерних програм (§§ 35 і 36) та ін.

Певним недоліком Авторського закону Словаччини є, на нашу думку, відсутність дозволу на використання творів у процесі здійснення публічно-

владних повноважень (як це передбачено Бернською конвенцією про охорону літературних та художніх творів та іншими міжнародними правовими актами). Але, оскільки Словаччина є стороною зазначеної Конвенції, то в цьому випадку діють конвенційні норми. В українському авторському законі відповідні положення містяться в п. 7 ч. 1 ст. 21 (відтворення творів для судового і адміністративного провадження в обсязі, виправданому цією метою).

Одним з новітніх прикладів запровадження обмежень авторських прав з метою забезпечення вільного поширення суспільно важливої інформації стало прийняття закону Словацької республіки від 14.12.2010 року, яким вносяться зміни та доповнення до законів про вищі школи, про авторське право і суміжні права та до деяких інших законів [12; 13], що набрав чинності з 01.09.2011 року. Закон став частковою відповіддю на численні скандали зі звинуваченнями в плагіаті багатьох відомих словацьких (як і деяких чеських, польських, німецьких та ін.) політиків під час написання дисертацій і у сприянні в цьому керівників вишів, зокрема й юридичних факультетів цих закладів. Однією з причин, що уможливила успішний захист цих дисертацій, стала відсутність вільного доступу до них широкою громадськістю (такі факти трапляються і в Україні). Вироблено навіть спеціальний механізм для уникнення контролю широкою науковою громадськістю у процесі захисту дисертацій керівниками високих рангів. Два найбільш поширені способи, що застосовуються для цього, — свідоме перешкоджання реалізації вимоги законодавства про публічний характер захисту та використання грифу «таємно» для прикриття випадків плагіату й відвертої «халтури» в дисертаціях, які захищаються у відповідних спецрадах. В останньому випадку достатньо, наприклад, посилання на один-два ві-

домчих накази з грифом «таємно» в дисертації, скажімо, з юридичної психології (!), щоб така дисертація була «засекречена» та її захист відбувався непублічно, «келейно» і з відомим наперед позитивним результатом).

З метою усунення цих негативних явищ, створення кращих можливостей для широкого практичного використання результатів досліджень, отриманих авторами випускних робіт та докторських дисертацій (*záverečnej práce, rigoróznej práce, habilitačnej práce*), і для сприяння подальшому розвитку науки законом Словацької Республіки від 14.12.2010 року [12] передбачається, що:

- випускні та дисертаційні праці не можуть порушувати права й охоронювані законом інтереси, особливо права інтелектуальної власності, третіх осіб або неправомірно містити таємну чи конфіденційну інформацію, особові дані та комерційну таємницю третьої особи. Така інформація може міститись в окремії неоприлюднюваній документації, що не є частиною праці, винесеної на захист, і має бути доступною, якщо це конче необхідно під час захисту, лише обмеженому колу осіб — науковим керівникам, опонентам, екзаменаційній комісії;
- умовою допуску авторів випускних і дисертаційних праць до їх захисту й, отже, набуття ними певного освітньо-кваліфікаційного рівня чи наукового ступеня є письмова згода на оприлюднення та надання доступу публіці до цих праць у центральному реєстрі зазначених праць без виплати авторської винагороди. Формою надання згоди є ліцензійна угода, що містить невиключну територіально необмежену ліцензію, укладена між суб'єктом авторських прав і користувачем твору, яким, відповідно до цього закону, визнається Словацька Республіка в особі міністерства шкільництва, науки,

досліджень і спорту (*Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu*). Таким доступом публіки до твору не повинні порушуватись права автора, пов'язані з наступним використанням твору;

- адміністратор (*prevádzkovateľ*) реєстру оприлюднює зазначені праці у спосіб, що уможливує масовий (*hromadný*) доступ протягом 30 днів з дня отримання Міністерством шкільництва, науки, досліджень і спорту відповідної ліцензії. За належне та вчасне отримання ліцензійної угоди відповідає заклад, у якому відбувся захист праці;
- випускні та дисертаційні праці оприлюднюються разом з інформацією про управління правами і доступні публіці з використанням технологічних засобів, які забороняють записувати на медіа-носії чи друкувати працю;
- автор може в ліцензійній угоді встановити для себе відкладальну пільгу тривалістю 12 місяців (з можливістю продовження, за певних умов, ще на 24 місяці за рішенням декана факультету чи ректора вищого навчального закладу), під час якої є нечинною його згода на доступ до праці публіки;
- якщо праця (частина праці) вже була опублікована в періодичних або неперіодичних виданнях, то, замість надання доступу до неї в центральному реєстрі випускних і дисертаційних праць автор подає дані адміністраторові реєстру про таку публікацію (назва, видавець, ISSN чи ISBN, наклад видання). Якщо публікація праці (частини праці) в періодичних або неперіодичних виданнях відбудеться після її оприлюднення в реєстрі, то на вимогу автора доступ публіки до такої праці (частини праці) припиняється адміністратором реєстру. При цьому автор подає відповідні дані про публікацію;

- на вимогу Міністерства шкільництва, науки, досліджень і спорту чи автора доступ публіки до праці (частини праці) з реєстру невідкладно припиняється, якщо існує обґрунтована підозра, що праця була оприлюднена в реєстрі з порушенням вимог закону. Відповідальність за шкоду, завдану оприлюдненням праці (частини праці) в реєстрі в такому разі несе виключно автор праці;
- встановлюються особливості порядку оприлюднення випускних і дисертаційних праць, предметом яких є створення художнього твору не в літературній формі;
- подробиці щодо процесу та формату подання інформації, формату ліцензійних угод, використання електронних засобів при укладанні ліцензійних угод та інші аспекти регулюються актами Міністерства шкільництва, науки, досліджень і спорту.

Висновки. Отже, словацький досвід обмеження майнових авторських прав, зокрема в контексті досягнення балансу між авторськими правами та правом на інформацію, може бути корисним для вдосконалення українського законодавства. Творчо використовуючи цей (та інший зарубіжний) досвід, доцільно було б, зокрема, внести відповідні зміни до законів України про авторське право і суміжні права, про вищу освіту та до відповідних підзаконних нормативно-правових актів. При цьому, насамперед, необхідно чітко закріпити в авторському законі так званий «триступе-

невий тест» і положення про неприпустимість здобуття в межах дозволеного використання твору прямої чи непрямої комерційної вигоди й обов'язковість дотримання особистих немайнових прав автора. Потрібно було б також передбачити створення і функціонування загальнодоступного електронного державного реєстру випускних (дипломних, магістерських) робіт і дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата наук (доктора філософії) та доктора наук. Автори відповідних наукових творів мають бути зобов'язані законом надавати згоду на оприлюднення цих творів і використання їх на умовах обмеженої невиключної ліцензії адміністратором реєстру (Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України) без виплати авторської винагороди. Доцільно встановити, що зазначена згода є необхідною умовою допуску авторів до захисту випускних і наукових праць та набуття ними певного освітньо-кваліфікаційного рівня чи наукового ступеня. Зазначені обмеження будуть виправданими з погляду сприяння залученню наукових результатів, досягнутих у цих працях, для подальшого розвитку наукових досліджень і запобігання плагіату як одного з найбільш масових видів порушень авторських прав. ♦

Список використаних джерел

1. Закон України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 18.03.2004 року // *Відомості Верховної Ради України*. — 2004. — № 29. — Ст. 367.
2. *Vojčík P. Základy práva duševného vlastníctva*. — Košice : Právnická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2007. — 47 s.
3. *Lazar J. Občianske právo hmotné. 1 a 2 zväzok / J. Lazar (red.) a kol.* — Bratislava : IURA EDITION, 2010. — 1263 s.

4. Muríň P. *Autorské právo (autorské právo, právo výkonných umelcov a s obidvoma súvisiace majetkové práva) / Peter Muríň. — Bratislava : Epos, 2002. — 367 s.*
5. Muríň P. *Autorské právo 2. Komentár k novému autorskému zákonu / Peter Muríň. — Bratislava : Epos, 2004. — 303 s.*
6. Švidroň J. *Právo duševného vlastníctva v informačnej spoločnosti a v systéme práva / J. Švidroň (editor), Z. Adamová, M. Návrat, A. Škreko. — Bratislava : Veda, vydavateľstvo SAV, 2009. — 675 s.*
7. *Ústava Slovenskej republiky z 1. septembra 1992 // Zbierka zákonov. — Č. 92/1992.*
8. *Конституція України від 28.06.1996 року // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141 (зі змінами).*
9. *Закон zo 17. mája 2000 o slobodnom prístupe k informáciám a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o slobode informácií) // Zbierka zákonov. — Č. 211/2000 Z.z.*
10. *Закон України «Про авторське право і суміжні права» (в редакції Закону № 2627-III від 11.07.2001 року // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 43. — Ст. 214.*
11. *Закон zo 4. decembra 2003 o autorskom práve a právach súvisiacich s autorským právom (autorský zákon) // Zbierka zákonov. — Č. 618/2003.*
12. *Закон zo 14. decembra 2010, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 131/2002 Z. z. o vysokých školách a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov // Zbierka zákonov. — Č. 6/2011.*
13. *Закон z 21. februára 2002 o vysokých školách a o zmene a doplnení niektorých zákonov // Zbierka zákonov. — Č. 131/2002.*

ЦІКАВО ЗНАТИ

РЕКОРДИ ФЕЄРВЕРКІВ

• У Хунаньському інституті технічної безпеки з 2006 року існує спеціальність «піротехніка». Китай — найбільший у світі виробник і експортер піротехнічних засобів: на нього припадає 80 % від обсягу світової торгівлі піротехнічною продукцією. У місті Люян — «батьківщині китайської піротехніки» — 200 000 людей зайнято у виробництві піротехніки, при цьому лише 1280 мають інженерно-технічну освіту.

• В епоху Петра I святкові феєрверки тривали по декілька годин, а ілюмінація, що освітлювала міста під час свят, тривала декілька днів. Ще 30 років тому феєрверком можна було насолоджуватися протягом години. Тепер максимальна тривалість феєрверк-шоу становить не більше ніж 30 хвилин.

• Найбільшим феєрверком був феєрверк, створений на фестивалі озера Тоя в японському місті Хоккайдо 15.07.1988 року. Для цього був використаний заряд вагою близько 700 кг, а діаметр розриву становив майже 1,3 км.

• Найбільшим повітряним феєрверком став «тама» (япон. *tama*) з ефектом «букет хризантеми». Заряд був близько 1 м в діаметрі і важив 250 кг, а діаметр «букета» становив 600 м.

• Найбільше рухливе «вогненне сонце» було показане 14.08.1992 року в місті Айдахо-Фолс, Штат Айдахо, США. Його діаметр склав близько 15,5 метрів. «Сонце» горіло 3 хвилини 45 секунд.

(продовження на С. 14)